

Artikel

Vrouwelijke bewoners van de stad en hun woonsituatie:

aanzet tot een debat m.b.t. publiek stedelijk ruimtegebruik

Prof. Dominique Vanneste

Stadsbesturen beschouwen de binnensteden vooral als aantrekkepolen voor toeristen, handelaars en andere investeerders. City marketing heet dat dan zoïets: de binnenstad telt al te dikwijls slechts in zoverre hij een argument is om er privé-kapitaal en koopkracht naartoe te lokken.

Investerings worden nagenoeg uitsluitend gericht op de "verfraaiing" van de binnenstad of op het comfort van de gebruiker die vanuit de stadsrand (of verder) naar de binnenstad komt om te werken, zich te bevoorraden of er komt genieten van de animatie en culturele programmering. De noden en behoeften van de bewoners en bewoonsters van de binnensteden krijgen doorgaans weinig aandacht. "Vrouwen in de stad" was het thema van de vrouwendag in november 2000 en op een Agalev-studievoormiddag op 2 februari 2001.

Wie er sociaal-geografe Dominique Vanneste (KUL) hoorde was danig onder de indruk: om allerlei redenen wonen er in de binnensteden niet alleen relatief meer jongeren, senioren of allochtonen maar ook relatief meer vrouwen, alleenstaand of in eenoudergezinnen. Dikwijls is de kwaliteit van de woningen niet zo goed en meestal zijn de woningen vrij klein waardoor de bewoonsters meer een beroep zouden moeten kunnen doen op de publieke ruimte, maar het gebruik van die ruimte staat onder druk.

1. De onderzoeksvragen en het bronnenmateriaal

De vraag naar de situatie van 'vrouwen in de stad'¹ en hun noden aan of impact op publieke stedelijke ruimte, gaat uit van de veronderstelling dat vrouwen, om een aantal redenen, een 'bijzondere' groep vormen in de stad.

Er is het kwantitatieve aspect dat verwijst naar aantallen, m.n. aantallen vrouwen en de vraag of zij, als groep, oververtegenwoordigd zijn in steden. Er is evenwel meer.

Binnen de groep van vrouwen tekenen zich subgroepen af die, op hun beurt, relatief gezien oververtegenwoordigd zijn in steden, of althans in bepaalde delen van de steden. Vraag is opnieuw, of deze subgroepen op een verschillende manier 'in dialoog' treden met het stedelijk weefsel, b.v. omdat zij, vanuit de kenmerken van de subgroep, op een andere manier gebruik maken van de stedelijke ruimte of andere noden en verwachtingen koesteren t.o.v. de stedelijke ruimte.

Het is duidelijk dat wij hier uitgaan van de vrouw als bewoner van de stad. Dit ligt voor de hand, maar is niet vanzelfsprekend, gezien ook heel wat vrouwen als bezoeker (b.v. om te shoppen) naar een stad komen en hierbij gebruikmaken van de publieke ruimte. De vrouw in haar hoedanigheid van toerist en de vrouw als economische actor die bijvoorbeeld overweegt om in de stad een bedrijf op te zetten of dat reeds gedaan heeft, vallen ook onder 'vrouwen in de stad'.

In wat volgt kunnen wij slechts een aanzet geven om op die vragen te antwoorden.

De vrouwelijke getallensterkte in steden kan o.a. afgeleid worden uit de tienjaarlijkse Volks- en Woningtelling (de meest recente dateert echter van 1991) en de jaarlijkse bevolkingsstatistieken. Het is echter niet evident om in de gepubliceerde standaardtabellen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) gekruiste informatie te vinden, d.w.z. informatie waarbij het aspect 'gender' gecombineerd wordt met andere maatschappelijke gegevens. Om bovendien deze informatie ook in de ruimte te kunnen

¹ 'Vrouwen in de stad', thema van de 29ste Vrouwendag, Brussel, 11-11-2000 met bijdrage van D.Vanneste aan de gespreksronde 'Openbare ruimte en convivialiteit: sleutelbegrippen voor de toekomst van de stad.'

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

situëren en stedelijke patronen af te leiden, moeten de variabelen ook nog beschikbaar zijn op het niveau van de gemeenten en liever nog op buurniveau (o.b.v. de zogenaamde statistische sectoren). Er bestaan standaardtabellen m.b.t. de burgerlijke staat van vrouwen en de samenstelling van hun gezin, m.b. in het geval zij alleenstaand zijn of het hoofd van een 1-oudergezin. Deze elementen hebben ontegensprekelijk een impact op de manier waarop een bewoner – in casu een vrouwelijke bewoner – met de stedelijke (private en publieke) ruimte omgaat.

Onze stelling is dat de relatie die een bewoner ontwikkelt met de (woon)omgeving en met de openbare ruimte, in belangrijke mate afhangt van de omvang en kwaliteit van de private ruimte. Deze relaties kunnen wij deels afleiden uit een eerder uitgevoerde studie die resulteerde in de NIS-monografie 'Huisvesting'².

De hierna volgende gegevens en kaarten m.b.t. de woon- en woningkenmerken bij vrouwen in de stad zijn gesteund op een aantal speciaal aangemaakte kruistabellen die de relatie duidelijk stellen tussen vrouwelijke referentiepersonen (in de meeste gevallen, te interpreteren als vrouwelijke huishoudenhoofden) en kenmerken die werden opgetekend via de Woningtelling van 1991. Wij achten deze patronen nog altijd geldig, omdat een ruimtelijke structuur met alles wat daar deel van uitmaakt, in belangrijke mate bestaat uit duurzame elementen die zich meestal slechts langzaam en over lange termijn aanpassen.

De woonsituatie van vrouwen in de stad is dan ook het hoofdthema van deze bijdrage (deel 2 en 3). Van hieruit kunnen hypothesen worden geformuleerd m.b.t. de relatie tussen vrouwen en publieke stedelijk ruimte (deel 4).

2. Vrouwen en specifieke groepen van vrouwen in de stad, kwantitatief bekeken

2.1. Analyse op gemeentelijk niveau voor Vlaanderen en Brussel

Wanneer wij er de bevolkingsstatistieken van het NIS op naslaan, blijkt de volgende verhouding voor vrouwen t.o.v. mannen in de Vlaamse steden en Brussel

Tabel 1: Getallensterkte van vrouwen in de Vlaamse steden en Brussel (NIS, 1998)

Woonplaats	Mannen	vrouwen	Vrouwen/manne n
Grootsteden			
Brussel-19	311.158	362.207	1.16
Antwerpen	185.125	204.622	1.11
Gent	99.865	107.804	1.08
Regionale steden			
Aalst	36.501	38.197	1.05
Brugge	54.845	58.413	1.07
Hasselt	31.807	33.472	1.05
Kortrijk	35.652	37.473	1.05
Leuven	38.968	41.783	1.07
Mechelen	33.335	35.600	1.07
Oostende	31.366	34.445	1.10
Roeselare	26.258	26.998	1.03
Turnhout	17.651	18.597	1.05
Sint-Niklaas	31.606	33.377	1.06
Vlaams Gewest	2.763.427	2.860.948	1.03
Vlaamse Gewest zonder grote en reg. steden	2.140.448	2.190.167	1.02

Uit Tabel 1 blijkt dat, naast het gekende lichte overwicht van vrouwen op mannen door de grotere levensverwachting bij vrouwen, dit overwicht in steden groter is dan voor Vlaanderen als geheel en zeker indien men het totaal voor Vlaanderen vermindert met de aantallen voor de vermelde grote en regionale

² Goossens, Thomas. en Vanneste D., 1997.

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

steden. Dit vrouwelijk overwicht houdt meteen in dat vrouwelijke alleenstaanden relatief sterker vertegenwoordigd zijn en des te meer in steden³.

Tabel 2 illustreert dit. Met name het percentage huishoudens bestaande uit een vrouwelijke alleenstaande is in alle steden hoger dan het percentage voor Vlaanderen (zeker als men van het Vlaamse totaal de grote en regionale Vlaamse steden aftrekt).

³ Het zou niet helemaal correct zijn om hier te spreken van niet-stedelijk Vlaanderen, o.a. omdat het kleinstedelijke niveau niet van het Vlaamse totaal is afgetrokken.

Tabel 2: Getallensterkte van vrouwelijke alleenwonenden in de Vlaamse steden en Brussel (NIS, 1998)

Woonplaats	Alleenwonende mannen	Alleenwonende vrouwen	Alleenw.vrouwen/ Alleenw.mannen	% alleenw. vrouwen (Tot. huish.=100)
Grootsteden				
Brussel-19	107.198	128.375	1.20	27.4
Antwerpen	46.263	53.152	1.15	24.4
Gent	19.227	23.833	1.24	22.6
Regionale steden				
Aalst	3.788	4.990	1.32	15.6
Brugge	6.113	8.711	1.42	18.1
Hasselt	3.546	4.714	1.33	16.9
Kortrijk	4.237	5.337	1.26	17.3
Leuven	9.732	10.626	1.09	24.6
Mechelen	4.299	5.817	1.35	18.4
Oostende	5.649	7.370	1.30	22.7
Roeselare	2.246	3.061	1.36	14.4
Turnhout	2.381	2.809	1.18	17.1
Sint-Niklaas	3.326	4.273	1.28	15.6
Vlaams Gewest	274.419	349.334	1.27	14.8
Vlaamse Gewest zonder grote en reg. steden	163.612	214.641	1.31	12.5

Uit tabel 2 valt eveneens af te leiden dat in grotere steden het percentage huishoudens bestaande uit een alleenwonende vrouw hoger ligt dan in regionale steden, hoewel de verhouding alleenwonende vrouwen op mannen minder groot is in grote steden dan in regionale steden. Dit is een duidelijke vingerwijzing naar het feit dat steden veel alleenwonenden tellen, ook bij mannen, en dat dit fenomeen toeneemt naarmate men stijgt in de stedelijke hiërarchie, m.a.w. naarmate de steden groter en belangrijker worden, wat de centrale functies betreft.

Er zijn bovendien niet alleen de alleenwonende vrouwen, maar ook de gezinnen van een alleenstaande moeder (Tabel 3).

Tabel 3: Getallensterkte van gezinnen met alleenstaande moeder in de Vlaamse steden en Brussel (NIS, 1998)

Woonplaats	Alleenw. moeders met kinderen	% moeders met k. (Tot. fam.kernen met kinderen=100)	Alleenw. moeders met kinderen <12j	% moeders met k. (Tot.fam.kernen met k. <12j.=100)
Grootsteden				
Brussel-19	44.737	20.5	21.753	26.4
Antwerpen	16.578	14.8	7.713	22.4
Gent	8.127	14.1	3.560	19.9
Regionale steden				
Aalst	2.594	11.8	873	14.5
Brugge	3.805	12.1	1.336	14.6
Hasselt	2.208	11.9	670	13.3
Kortrijk	2.143	10.5	805	13.2
Leuven	2.520	11.9	982	15.0
Mechelen	2.555	12.7	1.017	16.6
Oostende	2.645	14.6	1.102	22.9
Roeselare	1.438	9.5	517	11.2
Turnhout	1.324	12.6	551	18.4
Sint-Niklaas	2.072	11.1	786	14.3
Vlaams Gewest	166.551	10.1	61.515	12.4
Vlaamse Gewest zonder grote en reg. steden	118.542	9.2	41.603	10.8

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

Uit deze tabel blijkt dat de vrouwelijke oververtegenwoordiging in steden niet alleen komt van alleenwonende vrouwen maar ook van 1-oudergezinnen met kinderen. Uit kaart 1 blijkt tevens hoe sterk 1-oudergezinnen met kinderen geconcentreerd zijn in steden en vermits deze 1-oudergezinnen vooral bestaan uit alleenstaande moeders⁴, is dit patroon ook voor alleenstaande vrouwen met kinderen representatief.

In beide gevallen is een vrouw huishoudenhoofd of gaat het, in termen van het NIS, om een huishouden met een vrouwelijke referentiepersoon. Dit wil niet zeggen dat alle vrouwelijke referentiepersonen het, per definitie, zonder partner moeten stellen maar het is toch opmerkelijk dat maximum 10% van de vrouwelijke referentiepersonen gehuwd zijn terwijl de andere in de statistieken terug te vinden zijn onder ongehuwd, gescheiden of uit elkaar en als weduwe. Elementen m.b.t. gehuwde vrouwen moet men grotendeels afleiden uit gegevens m.b.t. gehuwde mannen omdat, in een gezin van een gehuwd paar (al of niet met kinderen), de man meestal de referentiepersoon is.

Tabel 4: Getallensterkte van vrouwelijke referentiepersonen in de Vlaamse steden en Brussel (data NIS, 1991)

Woonplaats	% vrouwelijke referentiepersoon			
	ongehuwd	gescheiden+ uit elkaar	weduwe	gehuwd
Grootsteden				
Brussel-19	29.9	19.4	37.4	13.2
Antwerpen	24.0	19.1	46.0	10.8
Gent	26.3	18.3	44.5	10.8
Regionale steden				
Aalst	14.9	16.0	58.5	10.6
Brugge	23.6	17.9	48.8	9.7
Hasselt	22.9	17.7	50.1	9.3
Kortrijk	19.8	18.1	53.9	8.2
Leuven	36.9	14.5	38.5	10.1
Mechelen	19.8	19.3	52.1	8.8
Oostende	19.9	19.7	50.2	10.1
Roeselare	17.3	14.8	59.3	8.7
Turnhout	24.1	18.7	47.0	10.2
Sint-Niklaas	19.0	18.5	53.2	9.3
Vlaams Gewest	18.4	15.8	56.2	9.5
Vlaamse Gewest zonder grote en reg. steden	15.2	14.5	61.2	9.1

Kaart 2 toont de ruimtelijke spreiding van de vrouwelijke referentiepersonen (absolute cijfers) waarbij een bijna identiek patroon te voorschijn komt als bij de 1-oudergezinnen en waaruit ontegensprekelijk de grote concentratie in de steden (niveau fusiegemeenten) naar voren komt.

2.2. Analyse binnen de stad op buurtniveau

De stedelijke fusiegemeenten vertonen echter ook intern een grote differentiatie omdat deze meestal het centrale deel uitmaken van een stadsgewest⁵ dat op zijn beurt een duidelijke interne geleding vertoont. Binnen een stadsgewest maakt men namelijk een onderscheid tussen een *kernstad* met grote dichtheid aan oude gebouwen en buurten (met een belangrijke component aan pre-20ste eeuwse bebouwing) en een diversiteit aan functies, een *dichtbebouwde stadsrand* (met gebouwen die bij meerderheid dateren van vóór WO II) en, voornamelijk in de voormalige randgemeenten, een aanzet tot *banlieue* die gekenmerkt wordt door een meer extensief ruimtegebruik en relatief recente suburbane verkavelingen⁶. Het is dan ook

⁴ De verhouding alleenstaande moeders met kinderen op alleenstaande vaders met kinderen bedraagt voor Antwerpen 4.8/1, voor Brussel 4/1 en voor Gent 3.4/1

⁵ Deze stadsgewesten zijn per definitie fusiegrensoverschrijdend. Een aantal kleinere regionale steden zoals Roeselare en Turnhout vertonen nog geen dergelijk stadsgeweststructuur terwijl Aalst volledig is opgeslorpt door de Brusselse banlieue.

⁶ Van der Haegen, Van Hecke en Juchtmans, 1996

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

belangrijk om dit intern spreidingspatroon te toetsen aan de spreiding van de vrouwelijke referentiepersonen in steden.

In kaart 3a en 3b nemen wij de spreiding over de Gentse buurten als voorbeeld. Gent is een aanvaardbaar voorbeeld, vermits uit de voorgaande tabellen reeds bleek dat Gent a.h.w. een overgangspatroon vertoont tussen de 'echte' grootsteden (Brussel, Antwerpen maar ook Luik voor Wallonië) en de regionale steden. Zowel het absoluut als het relatief spreidingspatroon tonen grote concentraties van vrouwelijke referentiepersonen in de kernstad en de buurten van de stadsrand die bij de kernstad aansluiten. Dit element helpt ons in belangrijke mate op weg om het spreidingspatroon van vrouwelijke referentiepersonen in steden te begrijpen en te verklaren, vermits de indeling van het stadsgewest, zoals hierboven geschetst, in belangrijke mate overeen komt met groeischillen van de stad die op hun beurt bepaalde segmenten van de stedelijke woningmarkt vertegenwoordigen. Dit ruimtelijk patroon brengt er ons met andere woorden toe om een relatie te leggen tussen de oververtegenwoordiging in steden van (bepaalde groepen) van vrouwen met de structuur van het stedelijke woningbestand en het functioneren van de stedelijke woningmarkt.

Het vastgestelde spreidingspatroon, met name dat deze groep van (alleenstaande) vrouwen in belangrijke mate in de stad en dan voornamelijk in de kernstad en de stadsrand voorkomt en veel minder in de banlieue, vloeit voort uit verschillende elementen die meespelen bij deze locatiekeuze.

- Alleenstaande vrouwen zijn vaak minder mobiel dan paren of alleenstaande mannen zodat de nabijheid van handel en diensten hen heel goed uitkomt, temeer omdat zij, meer dan mannen gebonden zijn aan kinderen.
- Alleenstaanden, en zeker ongehuwden en gescheiden personen, hebben vaak een lager inkomen; voor 1-oudergezinnen (waarvan 90% alleenstaande moeders) is dit nog meer het geval waardoor zij zich geen eigendom kunnen veroorloven en moeten uitkijken naar goedkopere huisvesting. Steden en dan vooral de stedelijke agglomeraties (d.i. kernsteden + dichtbebouwde stadsranden) bieden een woningvoorraad die meer beantwoordt aan deze noden dan banlieues of niet-stedelijke gemeenten omwille van
 - het groter aanbod aan huurwoningen,
 - een grotere voorraad aan kleine woningen zoals appartementen of studio's en zelfs aan kamerwoningen (terwijl algemeen bekend is dat besparen op ruimte een middel vormt om woonkosten te beperken; bovendien worden kleine woningen zoals appartementen en studio's vaak verhuurd),
 - de omvang van het woningmarktsegment van oude woningen die vaak niet zo comfortabel zijn, gaande van 'geen garage en/of tuin' tot ontbreken van 'normaal' geachte comfortelementen zoals badkamer of centrale verwarming en die bijgevolg ook minder kosten (bovendien is aangetoond dat eigenaars doorgaans comfortabeler wonen dan huurders).

De relatie tussen alleenstaand zijn, vaker huren en vaker oncomfortabel (d.i. goedkoop) wonen, is duidelijk vastgesteld bij de analyse van de jongste woningtelling via de reeds vermelde Monografie 'Huisvesting'. Wij geven in tabel 5 het percentage huishoudens die eigenaar zijn van hun woning alsook van het percentage huishoudens die zwak scoren op de centrale woonindicator⁷ en dit voor een selectie van huishoudentypes die onderzocht werden in de vermelde studie.

Tabel 5: Woonindicatoren (%) naar huishoudentype (België) o.b.v. NIS, Volks- en Woningtelling '91

Huishoudentype	% eigenaars	% oncomfortabel	% zwakke woonsituatie *
Alleenstaande <40 jaar	23.4	20.1	14.8
Alleenstaande 40-64 jaar	46.0	23.6	11.6
Alleenstaande 65 jaar en ouder	59.3	36.4	10.0
1-ouder <40 jaar	28.1	12.6	13.3
1-ouder 40-64 jaar	52.9	9.0	7.1
2 actieven met 2 kinderen	77.7	5.2	4.0

Bron: Goossens, Thomas en Vanneste, 1997: 101 (*) o.b.v. centrale woonindicator (ref. voetnoot)

⁷ Deze centrale woonindicator steunt op 4 dimensies: de kwaliteit, het comfort, de woningbezetting en de woonomgeving (in essentie aantal woningen in het gebouw en de aanwezigheid van tuin) (Goossens, Thomas en Vanneste, 1997: 29-34).

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

Deze samenhang wordt ook bevestigd door een ander onderzoek op buurtniveau te Gent. In het kader van één van de deelstudies voor het Ruimtelijk Structuurplan Gent⁸ is namelijk een analyse uitgevoerd met de bedoeling om de buurten van Gent te typeren op basis van een aantal sociaal-economische en demografische kenmerken. De gebruikte reeks van variabelen omvatte niet het aandeel vrouwen maar wel het percentage alleenstaanden. Het resultaat is samengevat in tabel 6 en kaart 4.

Tabel 6: Profiel van de buurttypes te Gent (clusteranalyse op niveau van de statistische sectoren met uitsluiting van sectoren of buurten met minder dan 30 woningen)

Kenmerk	Type 4	Type 2	Type 3	Type 1	Type 5
Alleenstaanden	++	+		-	--
Huurappartementen	++			-	-
Werkzoekenden	+	++		-	-
Opp. kleiner dan 55m ²	+	+		-	--
Bevolkingsdichtheid	+	++		-	-
60-74 jarigen	+				--
Meer dan 75 jaar	++				--
Geen wagen	+	++		-	--
Gebouwd voor '45		+			--
Geen klein comfort		++			-
Rijwoning		++	+	--	--
Turken en Marokkanen		++			
25-39 jarigen					
Gemiddeld inkomen pp.		-		+	++
Tuin	--	-		+	++
Opp. groter dan 125 m ²	-	-		+	++
Alleenstaande woning	-	-		++	++
Minimum 2 wagens	-	-		++	++
Gebouwd na '81					++
0-14 jarigen	--				++
15-24 jarigen	-				++
40-59 jarigen	-			+	+
Gezinnen met >= 4 pers.	--			+	++

(+): (in belangrijke mate) oververtegenwoordigd kenmerk = uitdrukkelijk boven Gentse gemiddelde

(-): (in belangrijke mate) ondervertegenwoordigd kenmerk = uitdrukkelijk onder Gentse gemiddelde

Bron: Ruimtelijk Structuurplan Gent, Deelstudie Recreatie, tabel 4), o.b.v. data NIS, 1991

Het is duidelijk dat zich 2 totaal verschillende buurtprofielen aftekenen, namelijk de groepen of types 4 en 2 die voornamelijk kernstedelijk gelegen zijn, enerzijds en de groepen of types 1 en 5 die zich voornamelijk naar de rand toe situeren, anderzijds. Groep of type 3 vormt een overgangsgroep zonder duidelijk profiel, d.w.z. er zijn, met uitzondering van het percentage rijwoningen, geen kenmerken die uitdrukkelijk over- of ondervertegenwoordigd zijn. De alleenstaanden vinden wij oververtegenwoordigd terug in de types 4 en 2, samen met kenmerken als bevolkingsdichtheid, werkzoekenden, niet beschikken over een wagen, kleine woningen (oppervlakte kleiner dan 55 m²) maar ook gepaard gaand met een ondervertegenwoordiging van grote woningen (oppervlakte meer dan 125 m²), van alleenstaande woningen, van woningen met tuin en van het bezit van meerdere wagens. Type 2 onderscheidt zich van type 4 door een aantal elementen die verwijzen naar een lagere sociale status zoals de oververtegenwoordiging van woningen zonder klein comfort, rijwoningen, oude woningen en de aanwezigheid van mensen van Turkse of Marokkaanse herkomst terwijl het inkomen er uitdrukkelijk onder het Gentse gemiddelde ligt.

Hiermee beweren wij vanzelfsprekend niet dat alle alleenstaanden (en alleenstaande vrouwen) in dergelijke kernstedelijke buurten wonen en een situatie kennen die gekenmerkt wordt door de hierboven beschreven profielen. Niettemin zijn dit patronen die men in vele steden kan terugvinden en bovendien is het een

⁸ Ruimtelijk Structuurplan Gent, Deelstudie Recreatie, in opdracht van het College van Burgemeester en Schepenen van de Stad Gent, uitgevoerd door Sociale en Economische Geografie – K.U.Leuven (Jansen-Verbeke M. en Vanneste D.) en Mens en Ruimte (Vertriest I.), 1999

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

gekend gegeven dat alleenstaande vrouwen het vaak nog moeilijker hebben dan alleenstaande mannen, omdat zij, bijvoorbeeld na een echtscheiding, een groot deel van hun inkomen zien wegvallen en vaak de zorg hebben voor kinderen. Dit uit zich, bijvoorbeeld, in het feit dat alleenstaande vrouwen (ongehuwd, gescheiden of weduwe) heel wat vaker huren dan alleenstaande mannen (Kaart 5)

3. Woon- en woningkenmerken van (specifieke groepen van) vrouwen in de stad

3.1. Analyse op gemeentelijk niveau voor Vlaanderen en Brussel

Uit het vorige deel blijkt de noodzaak om, specifiek voor vrouwen, de woonsituatie verder uit te diepen voor zover de statistieken ons dit toelaten. In de hierna volgende tabellen 7a, b, c, d hebben wij vooral gepoogd om een antwoord te vinden op de vraag: wonen bepaalde groepen van vrouwen beter of slechter dan de totaliteit van de stedelijke bevolking? Daarvoor zijn 4 variabelen geselecteerd die uiting geven aan een minder gunstige woonsituatie, namelijk 1) woningen die enkel over klein comfort beschikken (d.i. stromend water binnenshuis, toilet met waterspoeling en badkamer maar geen centrale verwarming of keuken van meer dan 4 m²), 2) huurwoningen en 3) woningen met een oppervlakte van minder dan 65 m², alsook 4) de afwezigheid van het bezit van een wagen. Vooral het rechtse luik van de tabellen geeft ons een antwoord. Hierbij werd, voor de grootsteden en regionale steden van Vlaanderen alsook voor Brussel, de verhouding gemaakt tussen enerzijds het percentage vrouwelijke referentiepersonen behorende tot een bepaalde subgroep die, bijvoorbeeld, een huurwoning betrekken en het aandeel referentiepersonen (ongeacht subgroepen) die in een huurwoning wonen op de totaliteit van het aantal referentiepersonen (of huishoudens). Indien er geen verschil is tussen beide moet de verhouding gelijk zijn aan '1'. Een verhouding groter (kleiner) dan 1 wijst erop dat de betreffende subgroep meer (minder) huurt dan de totaliteit van de huishoudens.

Vermits vroeger reeds werd vermeld dat de subgroep 'gehuwde mannen' meer representatief is voor de woonsituatie van de doorsnee gehuwde vrouw dan de subgroep van 'vrouwelijke gehuwde referentiepersonen' is, in dit rechtse luik ook een kolom 'gehuwde mannen' toegevoegd.

Tabel 7a: Verhouding woonsituatie van specifieke groepen van vrouwelijke referentiepersonen ten opzichte van de woonsituatie van alle referentiepersonen (berekeningen o.b.v. data NIS, telling 1991)

Variabele: woningen met klein comfort

	% onderst. groep met enkel klein comfort (totaal ref.personen met enkel klein comfort = 100)				(% onderst.groep /% alle ref.personen) die enkel beschikken over klein comfort (bij gelijke percentages is de verhouding =1)				
	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	Man geh.
Grootsteden									
Brussel19	13,79	9,68	23,45	5,54	1.25	1.35	1.70	1.14	0.67
Antwerpen	9,40	8,48	26,40	4,27	1.27	1.43	1.86	1.28	0.66
Gent	12,16	8,52	25,41	4,10	1.56	1.57	1.93	1.28	0.61
Regionale steden									
Mechelen	8,31	7,90	24,85	3,43	1.61	1.57	1.82	1.49	0.66
Turnhout	8,69	6,88	20,65	4,04	1.52	1.55	1.85	1.67	0.70
Leuven	16,06	5,91	20,60	3,84	1.46	1.37	1.79	1.28	0.62
Brugge	10,48	6,99	22,64	3,33	1.79	1.58	1.87	1.38	0.66
Kortrijk	9,64	6,22	24,64	3,39	2.11	1.49	1.99	1.80	0.65
Oostende	8,05	8,56	25,08	4,16	1.34	1.43	1.66	1.37	0.70
Roeselare	8,82	4,18	23,23	3,24	2.53	1.40	1.94	1.84	0.68
Aalst	6,95	5,91	21,76	3,76	2.09	1.66	1.67	1.60	0.75
Sint-Niklaas	8,26	7,41	21,19	3,38	2.12	1.95	1.94	1.76	0.66
Hasselt	8,53	6,21	22,32	3,59	1.65	1.56	1.98	1.71	0.69
Vlaanderen	6,66	5,66	21,67	3,24	1.75	1.73	1.87	1.65	0.73
Vlaanderen zdr groot-en region. steden	4,74	4,45	19,92	2,81	1.73	1.72	1.70	1.75	0.79

Tabel 7b: Verhouding woonsituatie van specifieke groepen van vrouwelijke referentiepersonen ten opzichte van de woonsituatie van alle referentiepersonen (berekeningen o.b.v. data NIS, telling 1991)

Variabele: huurwoningen

	% onderst. groep die een huurwoning betrekken (totaal ref.personen in huurwoning = 100)				(% onderst.groep /% alle ref.personen) die een huurwoning betrekken (bij gelijke percentages is de verhouding =1)				
	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	Man geh.
Grootsteden									
Brussel19	13,58	8,36	12,99	6,11	1.23	1.16	0.94	1.25	0.83
Antwerpen	10,28	7,85	15,42	4,75	1.39	1.33	1.09	1.42	0.75
Gent	11,03	7,94	13,67	4,71	1.42	1.46	1.04	1.47	0.75
Regionale steden									
Mechelen	8,23	8,53	14,79	4,42	1.59	1.69	1.09	1.91	0.75
Turnhout	9,38	8,26	11,95	4,99	1.64	1.86	1.07	2.06	0.71
Leuven	16,68	6,22	8,93	4,80	1.52	1.44	0.78	1.60	0.71
Brugge	9,41	7,96	12,80	4,52	1.61	1.80	1.06	1.87	0.72
Kortrijk	8,11	8,26	13,73	3,91	1.78	1.98	1.11	2.08	0.72
Oostende	8,40	8,57	15,66	4,62	1.40	1.43	1.03	1.52	0.77
Roeselare	5,38	6,13	13,68	4,15	1.54	2.05	1.14	2.36	0.79
Aalst	6,76	7,33	11,56	5,81	2.03	2.06	0.89	2.47	0.76
Sint-niklaas	7,28	7,33	12,15	4,00	1.86	1.93	1.11	2.09	0.74
Hasselt	9,76	8,25	10,09	5,01	1.89	2.07	0.89	2.39	0.71
Vlaanderen	7,54	6,90	12,20	4,34	1.98	2.11	1.05	2.21	0.74
Vlaanderen zonder grootsteden en regionale steden	5,70	6,25	10,94	4,10	2.09	2.42	1.00	2.54	0.78

Tabel 7c: Verhouding woonsituatie van specifieke groepen van vrouwelijke referentiepersonen ten opzichte van de woonsituatie van alle referentiepersonen (berekeningen o.b.v. data NIS, telling 1991)

Variabele: woningen met een oppervlakte kleiner dan 65 m²

	% onderst. groep met een woning van <65 m ² (totaal ref.personen in woning <65 m ² = 100)				(% onderst.groep /% alle ref.personen) met een woning van <65 m ² (bij gelijke percentages is de verhouding =1)				
	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	Man geh.
Grootsteden									
Brussel19	13,89	8,07	15,83	5,51	1.26	1.13	1.15	1.13	0.77
Antwerpen	10,35	7,13	17,82	4,10	1.40	1.21	1.25	1.23	0.72
Gent	11,08	7,22	16,36	3,97	1.42	1.33	1.24	1.24	0.72
Regionale steden									
Mechelen	7,90	6,66	17,28	3,31	1.53	1.32	1.27	1.43	0.75
Turnhout	8,81	5,80	14,24	3,51	1.54	1.31	1.27	1.45	0.74
Leuven	15,90	5,32	12,78	3,61	1.45	1.23	1.11	1.21	0.71
Brugge	9,27	6,40	15,86	3,23	1.58	1.44	1.31	1.34	0.73
Kortrijk	7,25	5,92	16,21	2,63	1.59	1.42	1.31	1.40	0.75
Oostende	8,72	7,70	17,87	3,96	1.45	1.29	1.18	1.30	0.74
Roeselare	5,36	4,19	16,74	2,83	1.54	1.40	1.40	1.61	0.77
Aalst	4,88	4,70	15,83	3,34	1.47	1.32	1.22	1.42	0.83
Sint-Niklaas	6,45	5,19	15,19	2,60	1.65	1.37	1.39	1.36	0.78
Hasselt	10,16	6,07	12,87	3,12	1.97	1.52	1.14	1.49	0.72
Vlaanderen	6,59	4,75	16,08	2,80	1.73	1.45	1.39	1.43	0.76
Vlaanderen zonder grootsteden en regionale steden	4,73	3,70	15,79	2,27	1.73	1.43	1.44	1.41	0.80

Tabel 7d: Verhouding woonsituatie van specifieke groepen van vrouwelijke referentiepersonen ten opzichte van de woonsituatie van alle referentiepersonen (berekeningen o.b.v. data NIS, telling 1991)

Variabele: geen bezit van een wagen

	% onderst. groep die geen wagen bezitten (totaal ref. personen zonder wagen = 100)				(% onderst. groep / % alle ref. personen) die geen wagen bezitten <i>(bij gelijke percentages is de verhouding = 1)</i>				
	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	vr. ongeh.	vr. gesch.	vr. wed.	vr. geh.	Man geh.
Grootsteden									
Brussel19	14,25	9,63	25,28	6,44	1.29	1.34	1.83	1.32	0.57
Antwerpen	10,47	8,59	29,71	5,11	1.41	1.45	2.09	1.53	0.51
Gent	11,76	8,46	29,44	4,52	1.51	1.56	2.24	1.41	0.48
Regionale steden									
Mechelen	7,89	7,57	32,98	3,89	1.53	1.50	2.42	1.68	0.51
Turnhout	9,16	7,34	30,46	4,88	1.60	1.65	2.73	2.02	0.48
Leuven	15,75	6,23	28,32	3,59	1.43	1.44	2.47	1.20	0.47
Brugge	10,93	6,68	31,53	3,50	1.86	1.51	2.60	1.45	0.47
Kortrijk	9,17	6,54	34,32	3,39	2.01	1.57	2.77	1.80	0.43
Oostende	8,99	8,63	29,56	4,54	1.49	1.44	1.95	1.49	0.56
Roeselare	7,51	4,43	36,62	3,60	2.15	1.48	3.05	2.05	0.45
Aalst	6,08	5,51	32,67	3,97	1.83	1.55	2.51	1.69	0.55
Sint-Niklaas	7,48	6,65	29,68	3,38	1.92	1.75	2.72	1.76	0.53
Hasselt	10,32	6,94	34,55	4,40	2.00	1.74	3.06	2.10	0.43
Vlaanderen	7,57	5,71	33,87	3,49	1.99	1.75	2.93	1.78	0.48
Vlaanderen zonder grootsteden en regionale steden	5,81	4,40	36,00	2,86	2.13	1.70	2.03	1.78	0.49

Uit de tabellen 7 a, b, c, dB kan men volgende elementen afleiden, m.b. uit het linkse luik van de tabellen:

- het percentage vrouwen (ongehuwd, gescheiden, weduwe) dat inboet op woon- en mobiliteitskenmerken is steeds groter in steden dan in Vlaanderen (zeker indien men de grootsteden en regionale steden van het totaal aftrekt);
- ook voor gehuwde vrouwelijke referentiepersonen gaat die vaststelling op; het gaat echter om een beperkte groep⁹ gezien, bij de meeste gehuwde paren, de echtgenoot de referentiepersoon is;
- het verschil is het geringst bij weduwen omdat zij zich in een situatie bevinden die ook voorkomt in niet-stedelijke gemeenten; zij zijn vaak op hogere leeftijd en bewonen vaak oudere en minder comfortabele woningen; niet zelden behoren zij nog tot een generatie die niet over een wagen beschikt, niet alleen omdat zij zich geen wagen kunnen veroorloven maar vooral omdat zij nooit leerden autorijden;

m.b. uit het rechtse luik van de tabellen:

- blijkt dat de vrouwensubgroepen een minder goede positie bekleden op de woningmarkt alsook met betrekking tot autobezit, dan het totaal van de huishoudens (referentiepersonen) vermits de verhouding, op enkele uitzonderingen na, groter is dan 1;
- slechts bij de groep van weduwen in combinatie met het huren van woningen zijn er enkele verhoudingen kleiner dan 1; vele weduwen zijn immers als gehuwde vrouw overgegaan tot eigendomsverwerving maar halen toch nog, en vooral in steden, een hoog cijfer voor het huren van een woning omdat zij hun eigendom hebben verlaten voor een woning met een kernstedelijke ligging en dit bijvoorbeeld uit mobiliteitsoverwegingen;
- het mag verwondering wekken dat de vrouwensubgroepen soms (schijnbaar) beter scoren in grootsteden (verhouding dicht bij 1) dan in regionale steden en voor Vlaanderen (als geheel of zonder de grote en regionale steden) al heeft dit vooral te maken met het feit dat zich, onder de totaliteit van de stedelijke huishoudens, ook nog heel wat andere dan alleenstaande vrouwen in een

⁹ Voor de regionale steden gaat het om maximaal een 1000-tal (Brugge, Leuven) tot een 300-tal (Roeselare), aantallen die nog aanzienlijk kleiner worden als men deze groep verder opdeelt op basis van woonkenmerken

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

zwakke(re) situatie bevinden, m.n. ook een grote groep mannelijke alleenstaanden alsook vele startende jonge paren, waardoor de vrouwensubgroepen minder uit de band springen.

- Zoals gezegd kan betwijfeld worden of de resultaten voor de groep van gehuwde vrouwelijke referentiepersonen¹⁰ representatief zijn voor de woonsituatie van de doorsnee gehuwde vrouw. De uiterst rechtse kolom van de tabellen, met weergave van de situatie van gehuwde mannen, is allicht meer representatief voor de meerderheid van de gehuwde vrouwen. Het is duidelijk dat in die groep de situatie m.b.t. (minder gunstige) woonelementen en (afwezigheid van) wagenbezit beter is (verhoudingen lager dan 1). Dit ligt in de lijn van eerdere bevindingen (Goossens, Thomas en Vanneste, 1997) m.b.t. de sterkere positie van paren op de woningmarkt, in vergelijking met alleenstaanden, zij het dan op Belgisch niveau (Tabel 8).

Tabel 8: Woonindicatoren (%) naar huishoudentype (België) o.b.v. NIS, 1991

Huishoudentype	% zwakke woonsituatie *	% goede woonsituatie *
Alleenstaande <40 jaar	14.8	13.1
Alleenstaande 40-64 jaar	11.6	15.6
Alleenstaande 65 jaar en ouder	10.0	7.3
1-ouder <40 jaar	13.3	12.0
Koppel zonder kinderen <40j	5.2	24.9
Koppel met kinderen <40j	6.4	16.6
Koppel zonder kinderen 40-64j	4.3	26.6
Koppel met kinderen 40-65j	3.5	22.2
Koppel 65j en ouder	8.0	14.5

* o.b.v. centrale woonindicator (ref. voetnoot 6); Bron: Goossens, Thomas en Vanneste, 1997: 101

3.2. Analyse binnen de stad op buurtniveau

Ten slotte komen wij nog even terug op de interne stedelijke differentiatie en met name deze binnen ons exemplarisch voorbeeld, Gent. Hierboven (tabel 6 en kaart 4) hebben wij een typering voorgesteld die gebaseerd was op demografische variabelen, sociaal-economische (buurt)bewonerskenmerken en op woon- en woningelementen in de verschillende Gentse buurten. Deze kenmerken werden opgenomen in een correlatieanalyse samen met het aandeel van verschillende groepen van vrouwelijke referentiepersonen (uitgedrukt in percentage t.o.v. het totaal aantal referentiepersonen). Tabel 9 toont de meest significante correlaties.

Tabel 9: Correlaties voor indicatorenparen, berekend op het buurtniveau voor de fusiegemeente Gent

% van volgende variabelen (aantal woningen of huishoudens=100)	% vrouwelijke ref.personen.	%vr. gescheiden	% vr. weduwe
Huishouden >= 4 pers.	-0.79	-0.56	-0.63
Werkzoekend	0.63	0.56	0.43
Gem. inkomen	-0.49	-0.39	-0.47
Geen wagen	0.82	0.62	0.68
>= 2 wagens	-0.68	-0.52	-0.58
Woning met tuin	-0.84	-0.71	-0.48
Woning met opp. minder dan 55 m ²	0.72	0.59	0.53
Woning opp. 125 m ² of meer	-0.45	-0.44	-0.43
Alleenstaande woning	-0.74	-0.60	-0.57
Woningen gebouwd na '81	-0.50	-0.29	-0.48
Huurappartementen	0.85	0.77	0.53
*Kamerwoningen	0.53	0.30	0.08
*Leeftijd <10j.	-0.31	-0.17	-0.25
*Leeftijd 10-19j.	-0.57	-0.36	-0.45
*Leeftijd 60-74j	0.26	0.20	0.48
*Leeftijd >= 75j.	0.59	0.36	0.61

Bron data: D. Vanneste o.b.v. berekeningen o.b.v. NIS, telling 1991 en Stad Gent, 1996*

¹⁰ waarbij de echtgenoot de rol van referentiepersoon, bijvoorbeeld bij afwezigheid of fysieke of mentale problemen, overlaat aan de echtgenote

Tabel 9¹¹ bevestigt in belangrijke mate en dit voor verschillende groepen van vrouwen, het type van de stadsbuurten waar zij 'bij voorkeur' wonen en bijgevolg een oververtegenwoordiging kennen ten opzichte van het globale (in dit geval Gentse) gemiddelde. Deze 'voorkeur' is soms het resultaat van een negatieve selectie, met name door een zwakkere financiële positie moeten zij zich tevreden stellen met de minder geëerde segmenten van de woningmarkt. De kaarten 6, 7, 8 en 9 die, voor de Gentse buurten, het spreidingspatronen geven van het percentage alleenstaanden vrouwen voor verschillende woonindicatoren, laten opnieuw de kernstedelijke buurten naar voren komen als concentratiezones. In tabel 9 tekent zich wel een zeker onderscheid af tussen gescheiden vrouwen enerzijds en weduwen anderzijds. Gescheiden vrouwen wonen, dooreen genomen, in iets minder verouderde buurten met meer appartementen dan weduwen die dan weer veel minder gebonden zijn aan buurten met kamerwoningen. In de zogenaamde 19de eeuwse gordel (zie Kaart 4, type 2) zijn de kamerwoningen alsook de appartementen inderdaad veel minder talrijk maar de weduwen des te meer door de sterke veroudering van de (Belgische) bevolking (ref. de hoge positieve correlatie met hoge leeftijdsgroepen).

Dit profiel is en blijft natuurlijk partieel omdat wij geen rechtstreekse gegevens hebben over het grootste deel van de gehuwde vrouwen. Wij kunnen er echter, op basis van de tabellen 7 en 8, vanuit gaan dat de woonsituatie van deze gehuwde vrouwen, globaal genomen, beter is. Deze 'betere' buurttypes (meer comfort, grotere woningen, tuin) bevinden zich op hun beurt vooral in buurten aan de rand van de stad (m.b. suburbaan gebied of banlieue; Kaart 4, type 1 en type 5) in combinatie met grotere gezinnen en meer kinderen. Het is kenmerkend dat, in tabel 9, de variabele huishoudens met 4 of meer personen (d.i. voornamelijk gezinnen met kinderen) negatief correleert met elke subgroep van alleenstaande vrouwen. Men kan stellen dat de woonsituatie van gehuwde vrouwen binnen het kader van een jong gezin (referentiepersoon <40 jaar) nog het meest aansluit bij de woonsituatie en dus bij de lokalisatie van alleenstaande vrouwen. Dit zien wij ook aan de scores op de centrale woonindicator (Tabel 8). Wij weten echter dat deze situatie voor gehuwden vaak tijdelijk is. M.a.w. men woont wat kleiner en minder comfortabel omdat men huurt, vaak in de dichte centrumbuurten, tot de tijd gekomen is om tot eigendomsverwerving over te gaan. Niet zelden valt dit samen met de fase van gezinsuitbreiding. Bij de alleenstaanden is die minder goede woonsituatie echter vaak van permanente aard.

4. Van private ruimte naar publieke ruimte

Uit het vorige deel is gebleken dat althans een aantal groepen van vrouwen in de stad en dan vooral de alleenstaanden benadeeld zijn op het gebied van wonen, doordat hun woningen eerder klein en niet altijd even comfortabel zijn. Bovendien is uit het vorige deel gebleken dat deze types van woningen niet willekeurig verspreid over de stad voorkomen, maar geconcentreerd in bepaalde buurten. De publieke ruimte in de buurt zou voor een deel de woningkenmerken, zoals (te) kleine woonoppervlakte en afwezigheid van een tuin, moeten kunnen opvangen, vermits woonkwaliteit niet alleen te maken heeft met de omvang en kwaliteit van de woning, sensu stricto, maar ook met woonomgevingsfactoren. Vraag is of buurten met een grote dichtheid en bovendien voor een groot deel gelegen in het oude stedelijke weefsel, dat niet zelden aan speculatie en verkrotting onderhevig is, deze verwachting kunnen inlossen. Ook groene openbare ruimte en het kijkgroen (d.w.z. niet openbaar maar toch zichtbaar voor iedereen, zoals tuinen die uitkomen op de openbare weg, akkers en weiden enz.) zijn beperkt of afwezig in deze buurten. Als het aanbod aan speeltuintjes voor kinderen al voldoet in aantal, dan nog is de kwaliteit en integratie in het buurtweefsel vaak onvoldoende.

Men kan natuurlijk argumenteren dat de nabijheid van centrumfuncties en meer bepaald van een groot cultureel-recreatief aanbod in de stadskern en een aangenaam aangeklede, autovrije of autoarme winkelzone, een belangrijke aanvulling bieden voor de eerder beperkte private ruimte van vele kernstadbewoners. Men mag echter niet vergeten dat die ruimte meestal niet rechtstreeks bij de woonbuurten aansluit en dat het 'gebruiken' van deze stedelijke functies op zijn minst een verplaatsing doorheen de publieke ruimte impliceert. Op dit punt komt een delicaat element om de hoek kijken, dat niet zelden, en vooral voor (alleenstaande) vrouwen, de 'bruikbaarheid' van de publieke ruimte beperkt, namelijk het gebrek aan sociale veiligheid. Vanuit de vaststelling dat de openbare ruimte minder intensief

¹¹ Hierbij zijn buurten met minder dan 30 woningen, uit representativiteitsoverwegingen, buiten beschouwing gelaten zoals ook bij Tabel 6 en Kaart 4

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

wordt gebruikt dan vroeger en de relatieve afwezigheid van mensen in het openbaar domein van woonbuurten (o.a. door de scheiding van wonen en werken) heeft bijgedragen tot een vermindering van de sociale controle, kan men verklaren waarom sociale veiligheid niet is gewaarborgd (Hajonides e.a., 1987:33). Bovendien worden centrale woonbuurten vaak geconfronteerd met elementen die deze sociale veiligheid verlagen, zoals graffiti en vuile straten en zijn elementen die de sociale veiligheid verhogen, zoals goed onderhouden en/of bebloemde gevels, in mindere mate aanwezig. Op zijn beurt hangt dit alles nochtans samen met de mate van belevingswaarde en woonkwaliteit van de openbare ruimte.

Dat daarbij vrouwen nog steeds minder dan mannen een beroep zouden doen op die publieke ruimte, bijvoorbeeld omdat zij meer zogenaamde 'nuttige' (versta huisgebonden) hobby's zouden hebben, zoals handwerken, knutselen, naaien, is slechts ten dele waar. Uit studies (b.v. Vijgen J. en van Engelsdorp Gastelaars, 1991; van Engelsdorp Gastelaars R. en de Klerk L., 1992) is inderdaad gebleken dat dergelijke hobby's frequenter voorkomen bij vrouwen dan bij mannen en dat vrouwen meer actieve tijd doorbrengen in de woning dan mannen, maar tegelijk is ook aangetoond dat alleenstaande vrouwen er ook uithuizige vormen van vrijetijdsbesteding op nahouden (tekenen, muziekbeoefening, colleges volgen) en dit, in verhouding, meer dan bijvoorbeeld gezinnen met tweeverdieners. Bovendien doen vrouwen in stedelijk milieu, op werkdagen, meer adressen aan dan mannen. Bij al deze activiteiten wordt gebruik gemaakt van de openbare ruimte, al was het maar om zich van het ene naar het andere punt te begeven.

Uit de enquêtes die gebeurd zijn in het kader van studies voor het Ruimtelijk Structuurplan Gent¹², is in ieder geval geweten dat vele bewoners (waaronder geïnterviewde vrouwen) niet zo gelukkig zijn met de kwaliteit of belevingswaarde van hun woonomgeving. Nochtans ligt het soms aan kleine dingen, zoals nood aan een beetje meer kleur (bloemen, kijkgroen), minder hondenpoep of minder verkeersdruk. Sommige ontwikkelingen, m.b. met betrekking tot verkeersplanning, hebben in de meeste steden reeds een aanzet gegeven tot het verhogen van de sociale veiligheid, maar het gaat hier om een noodzakelijke en niet om een voldoende voorwaarde.

Een groot onderliggend probleem blijkt nog altijd de ondervertegenwoordiging van vrouwen in het beleid met betrekking tot ruimtelijke ordening, de geringe belangstelling voor of engagement (inclusief inspraak) in het ruimtelijke beleidsproces, alsook de maatschappijvisie die tot voor kort in belangrijke mate was gebaseerd op het gezin (inclusief het vergezeld zijn van vrouwen door een partner) (Hajonides e.a., 1987:41).

Bovendien treedt de bewoner ontegensprekelijk in concurrentie voor de openbare ruimte (en voor financiële middelen m.b.t. de inrichting van de openbare ruimte) met andere aanspraakmakers op openbare ruimte die voor de lokale overheid eveneens van groot belang zijn (want bron van belangrijke inkomsten). Wij denken hier aan twee groepen die, naast de bewoners, het onderwerp uitmaken van city marketing namelijk economische actoren die hun bedrijven vestigen in de stad en bezoekers (shoppers, bepaalde types van recreanten, toeristen enz.). Deze laatsten komen maar naar de stad als de openbare ruimte bepaalde kenmerken vertoont, zoals een goede infrastructuur, een goed uitgerust winkel-wandelcircuit, organisatie van evenementen binnen het openbaar domein, goed uitgebouwd en georganiseerd circuit van verzorgde monumenten, enz. Het gebruik van de openbare ruimte wordt hierdoor misschien veelzijdiger en boeiender, maar de inrichting van de openbare ruimte gaat zich ook polariseren rond verschillende belangengroepen die soms verschillende noden en wensen hebben (versta 'kunnen doordrukken') met betrekking tot de openbare ruimte. Financiële draagkracht en economische drukkingsmacht, verschillende graden van organisatie van de belangengroepen, lobbywerk enz. zijn elementen die het verschil kunnen maken. Dat de publieke ruimte dan soms wordt aangepakt op wijzen, plaatsen en schaalniveaus die niet op de eerste plaats op de inwoners gericht zijn, vloeit hieruit voort.

De functie van de openbare ruimte als uitbreiding van de private ruimte en bindmiddel met de lokale gemeenschap, is allicht meer gediend door het net houden van een buurt (b.v. straten schoonvegen, verwijderen van graffiti), stimulansen voor bebloemen van gevels en vooral evenementen op buurtniveau (b.v. een buurtfeest). Ook het uitpitten van de kernen van oude bouwblokken, die nu vaak door loodsen en verwaarloosde productie- of stapelruimten worden ingenomen, zou een bijdrage kunnen leveren om bepaalde dichte buurten meer 'open' te maken, om meer groen te creëren onder de vorm van 'inwendige' parkjes (openbaar) of tuintjes (privé), om loop- en fietscircuits of bewonersparkings buiten de drukke

¹² ref. voetnoot 8

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 17, 2/2001, Artikel

assen te realiseren. Dit kost evenwel handenvol geld (b.v. voor onteigeningen) zodat bijcreëren van open ruimte in een dichtbevoerd gebied een dure aangelegenheid vormt en uiteindelijk afgevoerd (of nooit in aanmerking genomen) wordt, in het licht van andere vormen van gebruik (en andere gebruikers) van de openbare ruimte.

Toch leert de situatie op het terrein dat er stilaan een kentering komt en niet in de laatste plaats doordat vrouwen de laatste jaren meer invloed krijgen op verschillende terreinen van de ruimtelijke inrichting en met name doordat vrouwen hun ondervertegenwoordiging op posities waar de *beslissingen* worden genomen over ruimtelijke inrichtingsplannen, enigszins hebben goedge maakt. Ondertussen worden ook de specifieke noden duidelijker, met name van 1) vrouwen die belang hebben bij sociale veiligheid in de openbare ruimte en 2) (kern)stadbewoners, vanuit een poging door de lokale overheden om het suburbanisatieproces terug te draaien en het dichtbebouwde stedelijke weefsel ook voor gezinnen aantrekkelijk te maken/houden. Of beide aspecten ertoe zullen bijdragen dat, in de toekomst, de vrouwelijke stadbewoners, de stedelijke openbare ruimte vaker en intenser zullen (kunnen) gebruiken zal verder onderzoek moeten uitwijzen. Het is echter belangrijk dat ook mannelijke mandatarissen deze noden en belangen tot de hunne maken.

Tenslotte is hier vooral verwezen naar openbare ruimte in de kernsteden en is de situatie vooral bekeken in functie van alleenstaande of zich alleen verplaatsende vrouwen. De vraag moet toch even gesteld worden of de kwestie van het gebruik van de openbare ruimte door vrouwen in de banlieue zoveel gunstiger ligt. Het is duidelijk dat, dooreen genomen, de sociale veiligheid in suburbane buurten (voorlopig) groter is dan in agglomeratiebuurten al was het maar omdat vele elementen die sociale onveiligheid opwekken, er minder frequent voorkomen. Toch is ook daar niet alles positief. Het feit dat aantrekkelijk groene, recreatieve assen, 's avonds, waar dan ook onbeschutte, eenzame paden worden, maakt ook hier een fietstochtje naar bijvoorbeeld de bioscoop tot een minder evidente onderneming. Vroeger, wanneer deze banlieue-vrouwen minder participeerden op de arbeidsmarkt en/of minder mobiel waren, doordat zij geen eigen wagen hadden, was ook hun gebruik van de openbare ruimte eerder beperkt en nogal eenzijdig. Men sprak wel eens over de 'groene weduwen'. Met het stijgend tweede-wagenbezit en de toenemende arbeidsparticipatie, daalt dit probleem van isolement en bovendien kan men stellen dat de suburbane wijken die aanleunen bij de agglomeratie, ook beter voorzien zijn van openbaar vervoer dan wijken die buiten de administratieve grenzen van de stad, om niet te zeggen in het landelijk gebied, gelegen zijn. Dit laatste valt echter buiten de focus van 'vrouwen in de stad'.

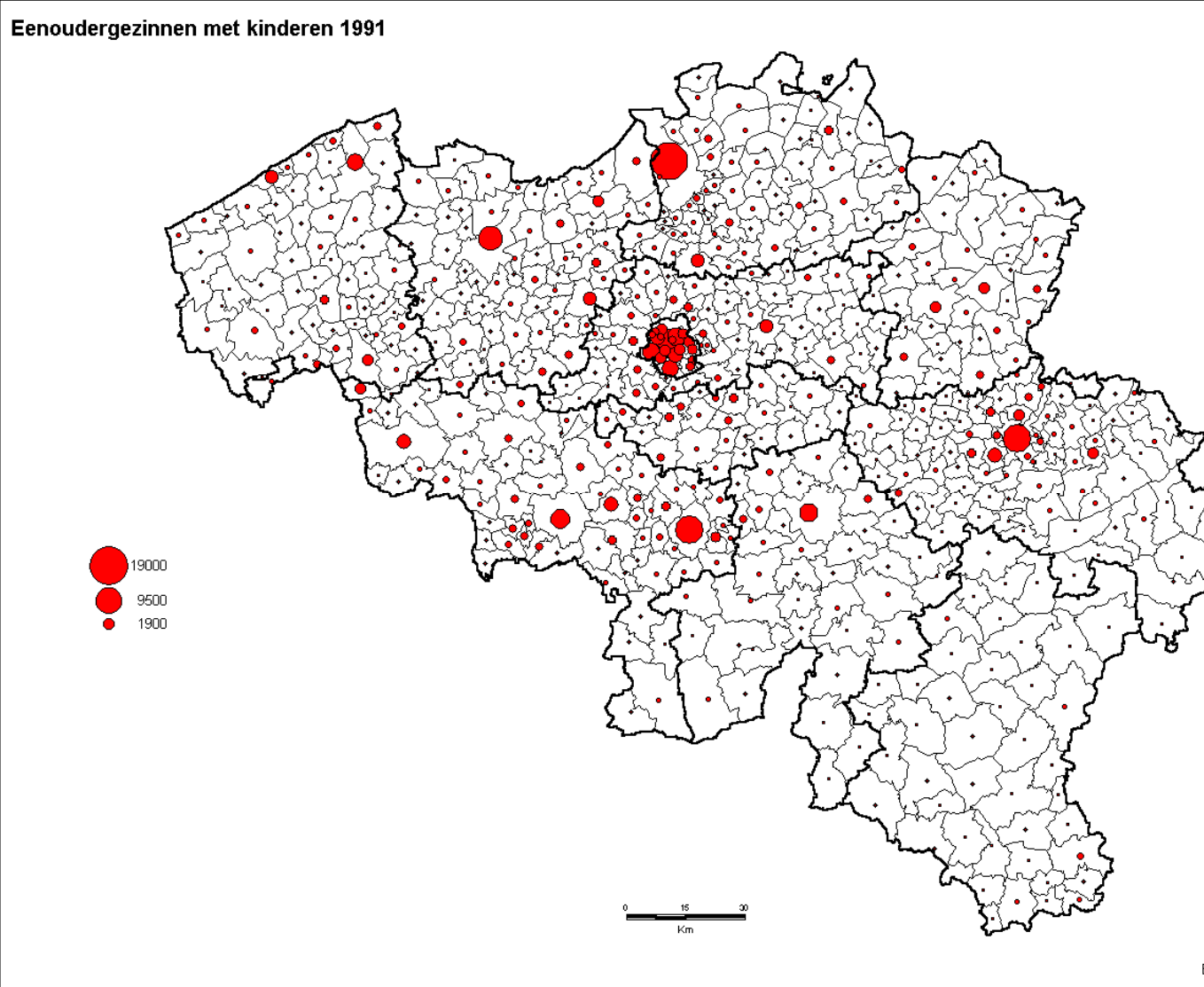
Beknopte referentielijst

- Goossens L., Thomas I. en Vanneste D., (1997), *HUISVESTING in sociaal-economisch en geografisch perspectief 1981-1991*, Monografie nr 10, NIS/ DWTC, Brussel.
- Hajonides T., Heesmans H., Krijnen G., Lodder A., Scholten L. (1987), *BUITEN GEWOON VEILIG. Hoe ruimtelijke maatregelen kunnen bijdragen aan het verminderen van seksueel geweld op straat*, Stichting Vrouwen Bouwen & Wonen, Goossens/Mets (uitg.), Rotterdam.
- Van der Haegen H., Van Hecke E., Juchtmans G. (1996), De Belgische stadsgewesten 1991/ Les régions urbaines belges 1991, *Statistische Studiën/ Etudes statistiques*, NIS/INS, Brussel, nr /n° 104, p.5-42
- van Engelsdorp Gastelaars R. en de Klerk L. (1992), Wonen in en buiten het centrum. Het dagelijkse bestaan van acht typen huishoudens in en rond Amsterdam en Rotterdam, *Amsterdamse Sociaal-Geografische Studies*, nr 42.
- Vijgen J. en van Engelsdorp Gastelaars (1991), *Een gevarieerd bestaan. Het gebruik van tijd en ruimte in het dagelijkse leven van enkele 'oude' en 'nieuwe' groepen binnen de Nederlandse bevolking*, Reeks Stedelijke Netwerken, Universiteit Amsterdam.

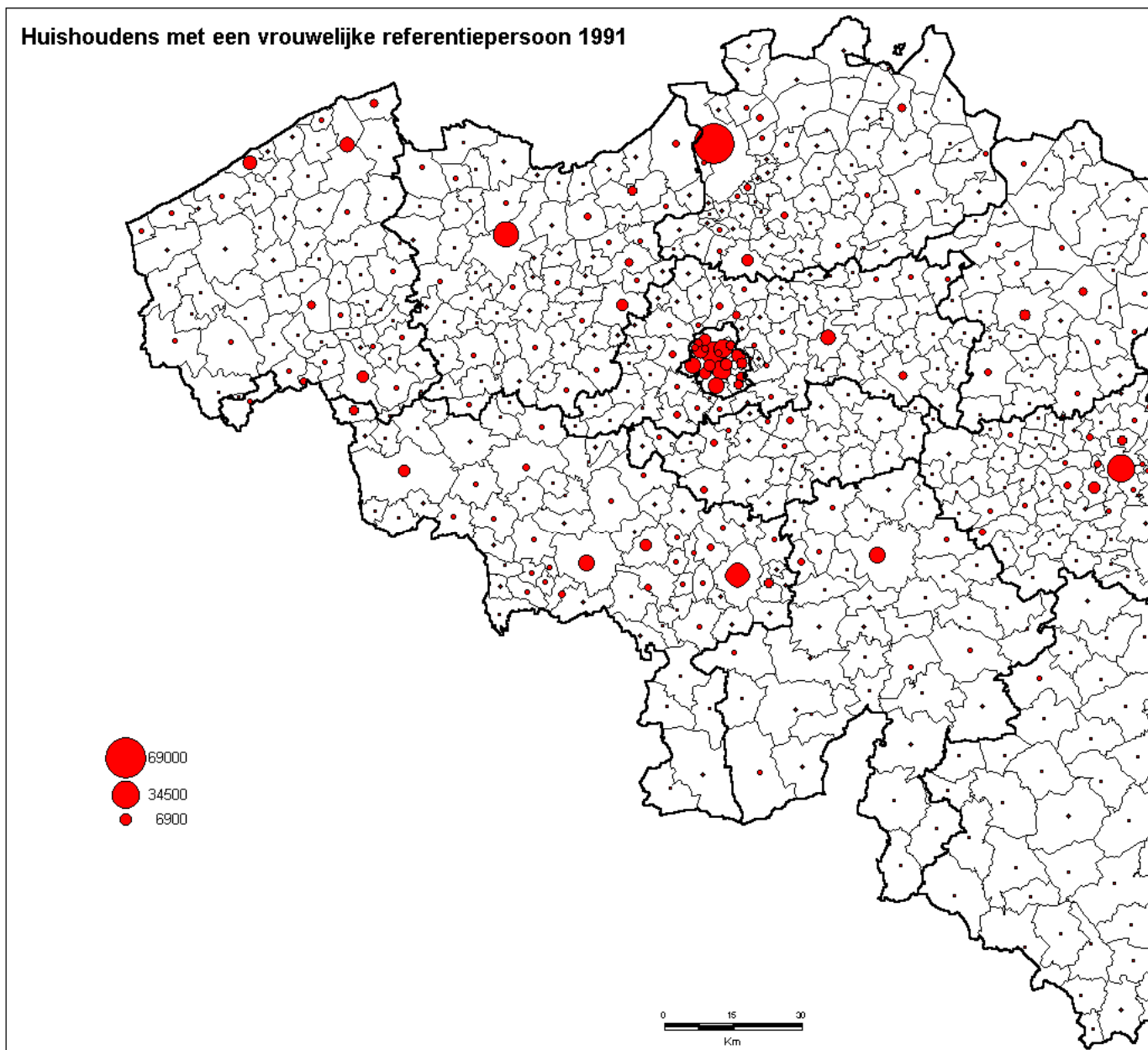
Bio

Prof. Dr. Dominique VANNESTE
Instituut voor Sociale en Economische Geografie, K.U.Leuven
de Croylaan 42, 3001 Heverlee
dominique.vanneste@geo.kuleuven.ac.be

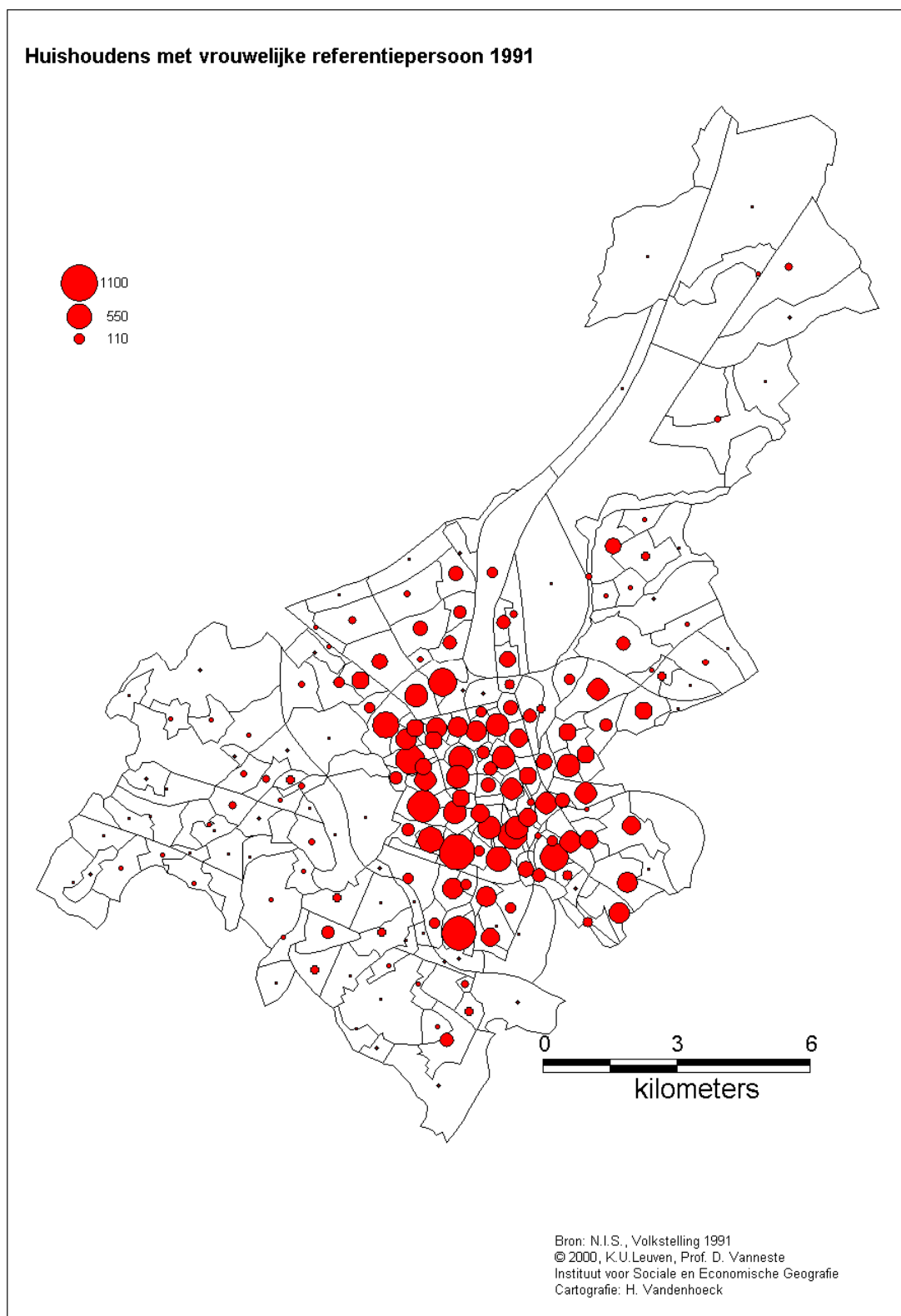
Kaart 1

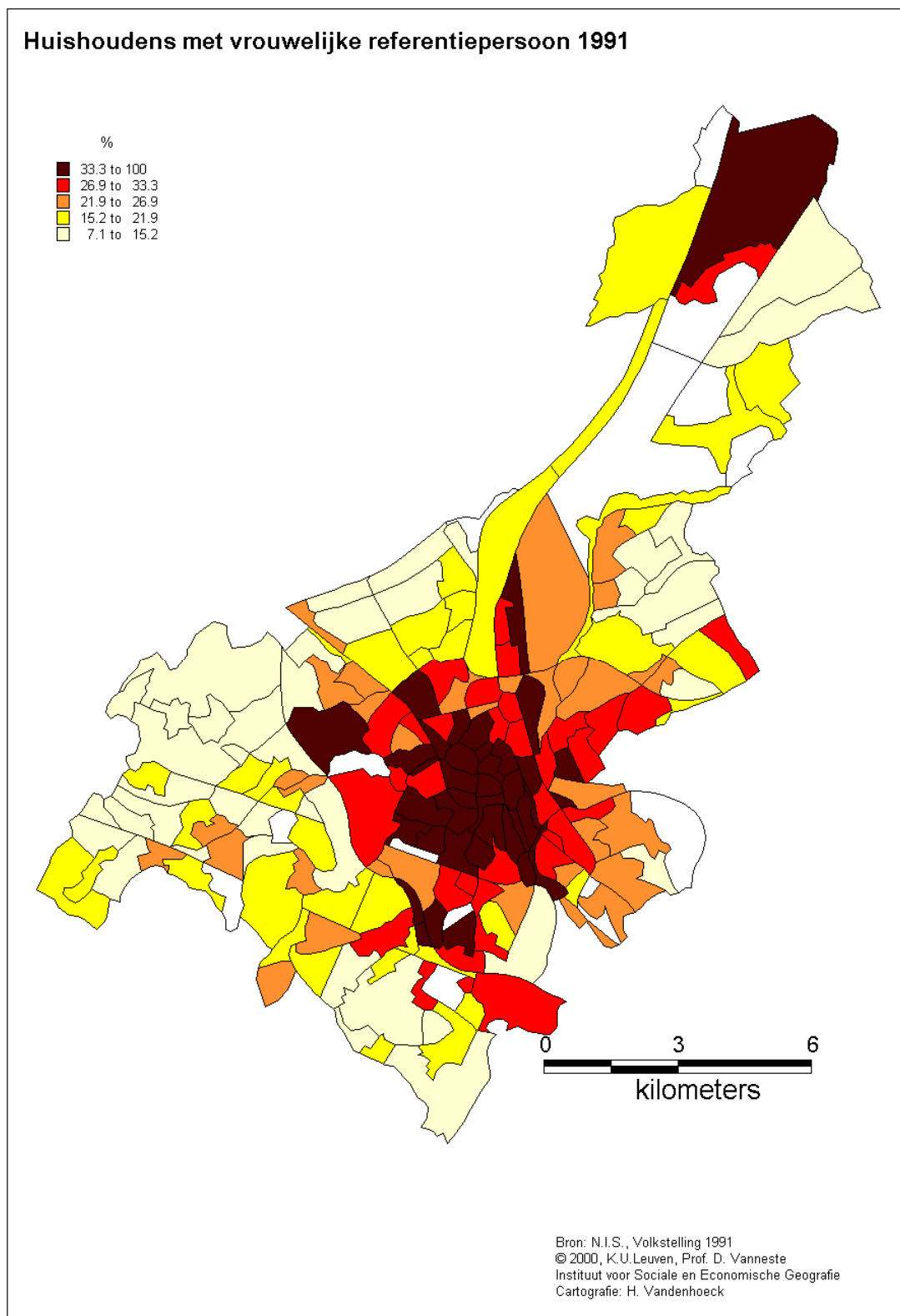
Kaart 2

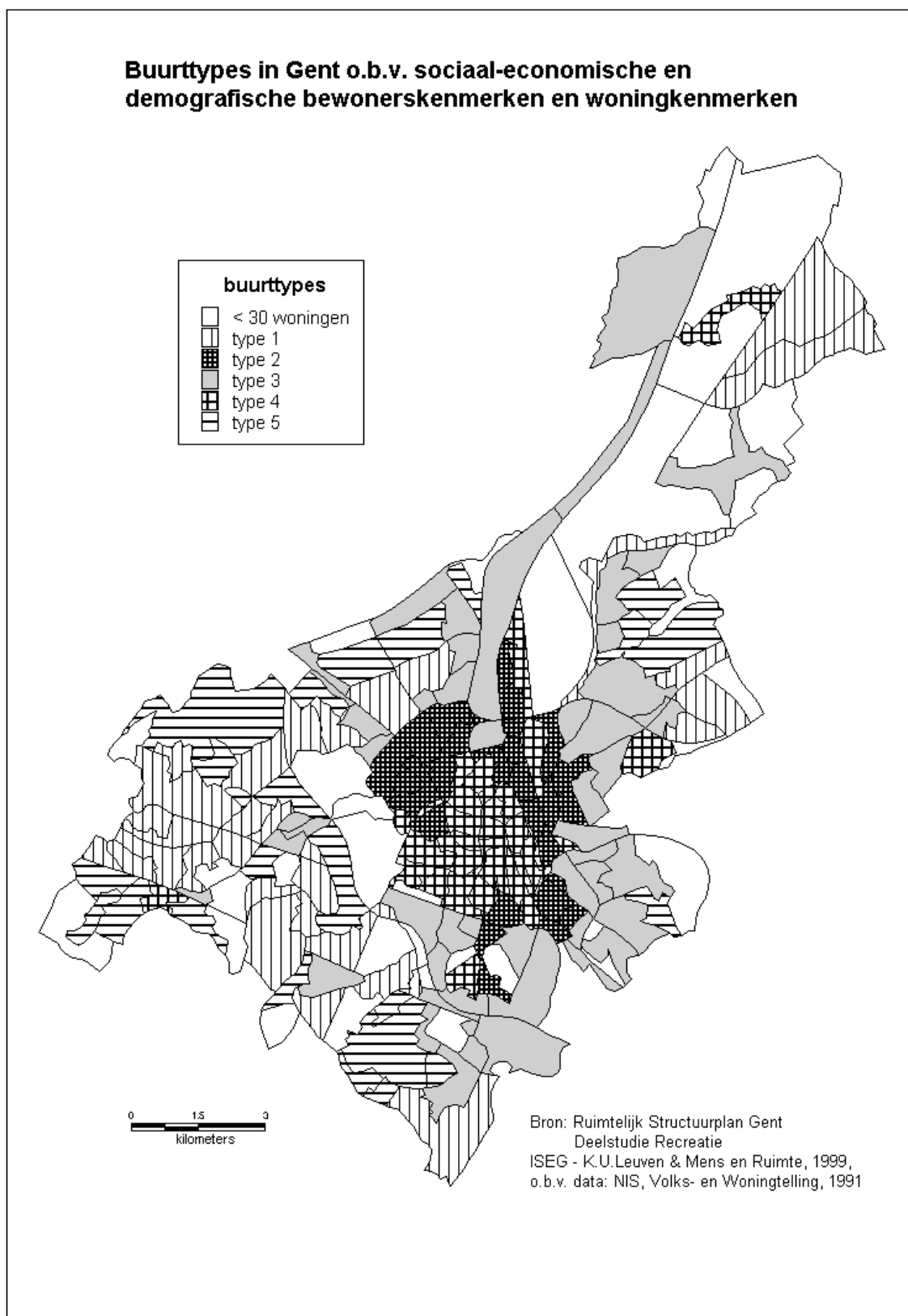
Kaart 3a

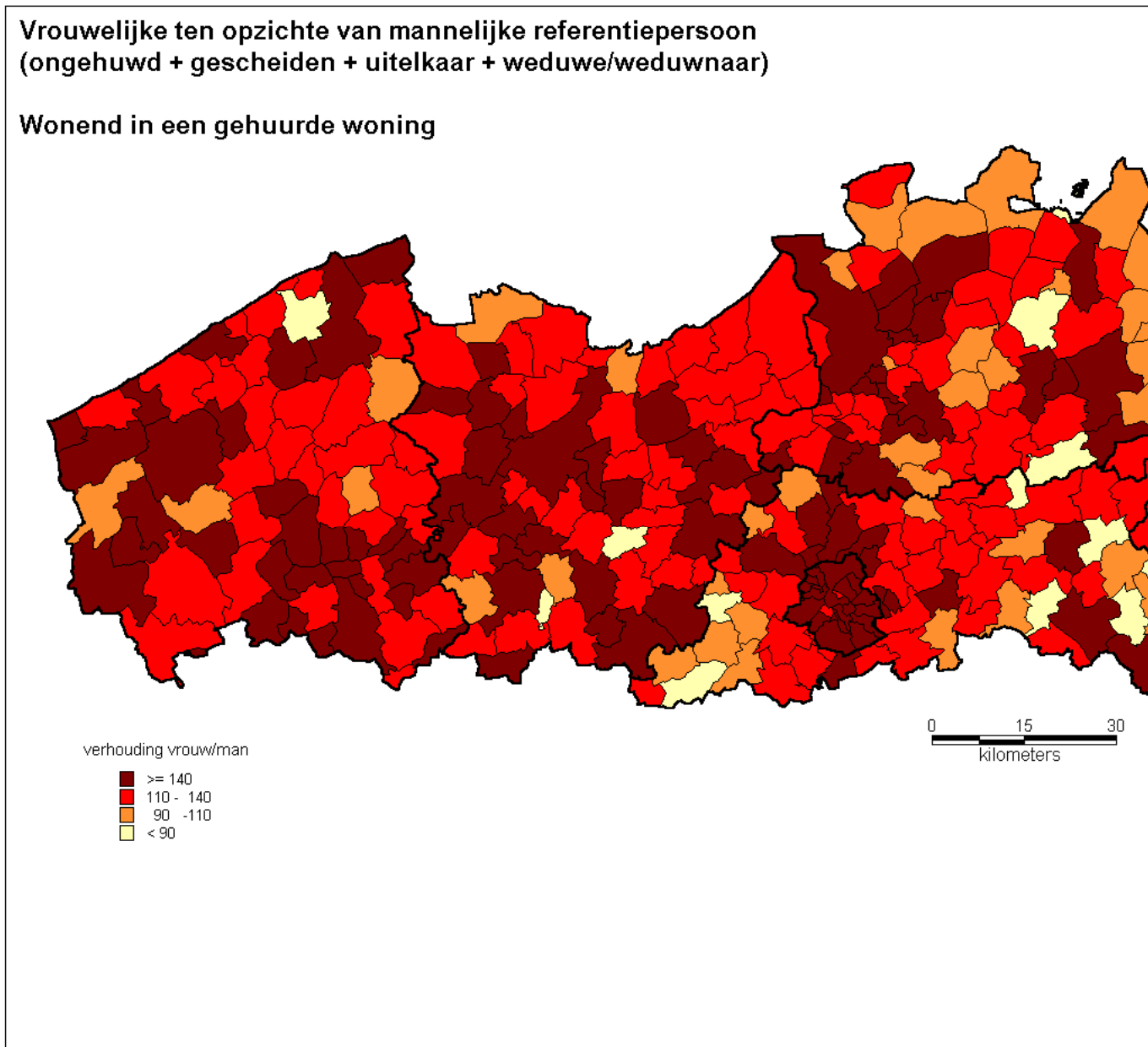
Kaart 3b

Kaart 4

Kaart 5

Kaart 6

